

Het begijnhof en de begijn: partners of profiteurs?

Onderzoek naar het bezit van enkele begijnen van het Groot Begijnhof in 's-Hertogenbosch en hun motivatie om voor het begijnhof te kiezen in de 15^e en 16^e eeuw.

Janna Bijzen 3364712

OSIII Keeping it in the family

Januari 2012

Jaco Zuijderduijn en Tine de Moor

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Hoofdstuk 1: Historiografie en achtergrond	4
Hoofdstuk 2: Testamenten.....	8
2.1 Legaten aan het begijnhof en andere godsdienstige instituties.....	9
2.2 Legaten aan familie	16
Hoofdstuk 3: Aanvullend onderzoek	17
3.1 Giften van de wereldlijke macht.....	17
3.2 Hiërarchische verdeling begijnhof.....	18
3.3 Onderzoek schepenen	19
Conclusie	21
Bibliografie.....	23
Bijlagen.....	25

Inleiding

Hoewel de gemiddelde Nederlander het woord begijn nog wel kent van ‘Begijnstraat’ of ‘Begijnkade’ zijn er maar weinig die weten wat het begrip inhoudt. Begijnhoven ontstonden in de 12^e eeuw in de Nederlanden en Vlaanderen. Ze bestonden uit religieuze vrouwen die samen leefden in gemeenschapsverband zonder een gelofte van armoede af te leggen. Mijn onderzoek gaat over het Groot Begijnhof in ’s-Hertogenbosch. Dit begijnhof lag midden in de stad, op de plek waar nu de Parade ligt. Het werd voor het eerst in de bronnen genoemd in 1274 en bestond tot 1694. Bij een telling van 1526 woonden er 159 begijnen in het begijnhof. Voor meer achtergrondinformatie over het begijnhof verwijs ik naar mijn case study.¹

Ik benader mijn onderwerp in dit onderzoek op twee verschillende manieren. Als eerste ben ik geïnteresseerd in het bezit van de begijnen van het Groot Begijnhof. Hiervoor doe ik onderzoek naar testamenten van begijnen uit de 15^e en 16^e eeuw. Een uitgebreide beschrijving van het bronnenmateriaal staat ook in mijn case study.² Via mijn onderzoek naar testamenten reconstrueer ik het bezit van enkele begijnen en ga ik na in hoeverre dit bezit bijdroeg aan het voortbestaan van het begijnhof. In een testament werd namelijk ook opgetekend hoeveel de begijnen nalieten aan het begijnhof. Als tweede ben ik geïnteresseerd in de motivatie van de begijnen om in een begijnhof te gaan wonen. Wat was het voordeel boven een klooster of het huwelijk? En hoe stond het met het alternatief om als vrouw alleen te leven? Deze vragen onderzoek ik deels door primaire bronnen en deels door secundaire literatuur te raadplegen.

Omdat ik onderzoek doe naar testamenten van begijnen zal het vooral gaan over de beter bedeelde begijnen. Zonder bezit was er immers niets te verdelen in een testament en ook het opstellen van een testament kostte geld. Maar juist die rijkere begijnen vind ik interessant, omdat zij naar mijn idee meer keuzemogelijkheden hadden dan alleen het begijnhof. Mijn hypothese is dan ook dat het een bewuste keuze was van de welvarende begijnen om voor het begijnhof te gaan en dat zowel het begijnhof als zijzelf baat hadden bij deze keuze. Ik denk dat het bezit van de rijke begijnen bijdroeg aan het voortbestaan van het begijnhof door giften. Of dit zo is zal blijken in mijn onderzoek.

---

¹ Zie map VKC: Bijzen_Case study.

² Zie map VKC: Bijzen_Case study p. 9.

Allereerst zal ik in hoofdstuk 1 de historiografische situatie omtrent het onderzoek naar begijnen schetsen, en dan meer specifiek die van mijn twee onderzoeksgebieden. In hoofdstuk 2 bespreek ik mijn onderzoek naar de testamenten. Hoofdstuk 3 gaat vervolgens over de andere bronnen die ik voor mijn onderzoek heb gebruikt, zowel primair als secundair. Door verschillende manieren van onderzoek te combineren kom ik dan in mijn conclusie tot nieuwe inzichten wat betreft mijn twee onderzoeksvragen.

Hoofdstuk 1: Historiografie en achtergrond

De achtergrond van de motivatie om begijn te worden ligt naar mijn idee bij het Europese Huwelijkspatroon (EHP). Dit huwelijkspatroon kwam in de late middeleeuwen in het noorden en westen van Europa voor en hield in dat een echtpaar van ongeveer dezelfde leeftijd trouwde op relatief late leeftijd en in een *nuclear family* (ouders en kinderen) ging wonen. Ook bleven relatief meer mensen single. Vrouwen waren vaak zelfstandiger dan de vrouwen in het zuiden van Europa met een ander huwelijkspatroon. Zo konden vrouwen bij het EHP erven van hun vader, en konden zij iets bijverdienen door te gaan werken als dienstmeid. Maar afgezien van het werken als dienstmeid, wat had een vrouw alleen voor mogelijkheden als zij ervoor koos om niet te trouwen?

Peter Bot heeft een boek geschreven over de rol van de vrouw in de middeleeuwse samenleving. Hierin wijst hij onder andere op de gevaren voor een alleenstaande vrouw. Hij verwijst naar een studie van Rossiaud over geweldpleging in Zuid-Franse steden tegen vrouwen in de vijftiende eeuw. Volgens dit onderzoek kwam (seksueel) geweld tegen vrouwen systematisch voor, en dan vooral in de steden.³ Het geweld richtte zich voornamelijk tegen arme meisjes, of meisjes die van buiten de stad kwamen en geen bescherming van het stadsbestuur kregen. Volgens Bot was het openbare leven in de late middeleeuwen zo ruw, dat een vrouw alleen zich nooit veilig zou voelen.⁴ Het was niet verstandig om als vrouw zelfstandig te leven in deze harde maatschappij. Hoewel Rossiaud het vooral heeft over armere vrouwen, zal het ook voor de rijkere vrouwen zo zijn geweest dat zij liever niet geheel alleen leefden. Er was bescherming nodig. Het geloofsleven was volgens Bot een goed alternatief:

De mogelijkheid om zelf te kiezen voor een religieuze vorm van leven is dus in het algemeen voor vrouwen een belangrijk middel geweest om zich te onttrekken aan patriarchale voogdij, juist in kringen waarin de familiale controle op de huwelijksvoltrekking het sterkst was.⁵

---

³ J. Rossiaud, 'Prostitution, jeunesse et société dans des villes du Sud-Est au XVe siècle' (1976) p. 294.

⁴ Peter Bot, *Tussen verering en verachting* (1990) p. 34.

⁵ Peter Bot, *Tussen verering en verachting* (1990) p. 150-151.

En dat er controle werd uitgeoefend op het huwelijk van de rijkere vrouwen ligt voor de hand. Als religieuze instelling was het klooster een keuze die veel voorkwam. In tegenstelling tot het begijnhof legden vrouwen bij het toetreden tot het klooster een gelofte van armoede af. Zij betaalden een bruidschat aan het klooster, maar mochten daarna geen eigen bezit meer hebben. Bij het toetreden tot het begijnhof hoefde er geen bruidschat betaald te worden en hield de begijn de controle over haar bezit.

Mijn theorie is dat het behoud van het geld een belangrijke rol speelde bij de keuze van de vrouwen om bij het begijnhof te gaan. Het geld kon op die manier immers weer terug vloeien naar de familie. Of de begijnen inderdaad veel geld aan hun familie nalieten zal in hoofdstuk 2 te zien zijn bij mijn onderzoek naar testamenten.

Over de motivatie van begijnen om toe te treden tot het begijnhof zijn in de loop der jaren verschillende theorieën geweest. Walter Simons, een autoriteit op het gebied van begijnenonderzoek, zet enkele theorieën op een rij in zijn boek *Cities of ladies*.

Zo is er de theorie van de *Frauenfrage*. Volgens deze theorie gingen vrouwen vooral vanuit praktisch oogpunt naar het begijnhof, als alternatief voor het klooster. Omdat er volgens deze onderzoekers in de middeleeuwse samenlevingen een overschot aan vrouwen was, wilden er veel vrouwen non worden. Omdat zij niet allemaal konden worden toegelaten weken zij uit naar het begijnhof.⁶ Ook konden veel vrouwen volgens deze theorie geen geschikte huwelijkskandidaat vinden en zagen zij zich gedwongen te kiezen voor het kloosterleven of het leven in een begijnhof. Het begijnhof was vanuit deze theorie gezien dus echt een tweede keus voor een vrouw. Het klooster of het huwelijk werden geprefereerd, maar was dit niet mogelijk dan werd er voor het begijnhof gekozen.

Een alternatief op deze theorie komt in 1935 van Herbert Grundmann. Volgens hem was het toetreden tot een begijnhof geen praktische noodzaak maar kwam het voort uit een diepere religieuze overtuiging die vrouwen met elkaar verbond.⁷

Zelf ben ik het niet eens met bovenstaande theorieën. Ik denk dat de vermogende vrouwen bewust voor het begijnhof kozen omdat het voor hen financiële voordelen met zich mee bracht. Andersom denk ik dat ook het begijnhof van deze rijkere begijnen profiteerde. De welgestelde

---

⁶ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. xi.

⁷ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. xii.

begijnen hadden wellicht ook een uitzonderingspositie binnen het begijnhof. Het begijnhof was dus geen tweede maar een eerste keuze.

Waarom had het begijnhof baat bij de vermogende begijnen die toetraden? In zijn boek beschrijft Simons de economische situatie van de begijnhoven in Vlaanderen en de Nederlanden. Volgens hem waren er veel begijnen die het in hun eentje niet redden en financiële hulp nodig hadden.⁸ Er waren volgens hem enkele rijke begijnen in de begijnhoven die bijdroegen aan het onderhouden van de armere begijnen:

Donors (outsiders as well as beguines) made gifts of property, rents, or simple alms not only to the community as a whole or to the sick and elderly beguines in the infirmary, but also specifically to the impoverished members of the beguine community, the economic poor.⁹

Dit ondersteunt mijn hypothese dat de rijkere begijnen een uitzonderingspositie hadden binnen het begijnhof. De begijnen droegen bij aan het onderhoud van de arme begijnen. Volgens Simons begonnen er vanaf 1260 steeds meer arme begijnen toe te treden tot de begijnhoven. Dit vond plaats op zeer grote schaal, er moesten zelfs speciale maatregelen genomen worden voor al die arme begijnen. Voor het Grote Begijnhof lijkt dit ook aan de orde te zijn geweest. In mijn case study heb ik de verschillende gebouwen en hun toepassingen van het Groot Begijnhof beschreven.¹⁰ De Grote Infirmierie, opgericht in 1274, was bedoeld voor zieke begijnen. In de zestiende eeuw veranderde de toepassing echter van het verzorgen van zieke begijnen naar het onderbrengen van arme begijnen. De zestiende eeuw is vrij laat, aangezien Simons beweert dat al vanaf 1260 er voornamelijk arme begijnen bij een begijnhof gingen. Dit kan wellicht worden verklaard door het feit dat op het Groot Begijnhof in 1427 een Kleine Infirmierie werd opgericht door Aleit van Beerse en Peter Gorter. Deze Kleine Infirmierie was opgericht met het doel arme begijnen onderdak te verlenen.¹¹ Op het Groot Begijnhof woonde dus ook een groot aantal arme begijnen. Maar hoe hielpen de rijkere begijnen deze arme vrouwen? Voorbeelden daarvan zijn te

---

⁸ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. 95.

⁹ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. 96.

¹⁰ Zie map VKC: Bijzen_Case study p. 3.

¹¹ Marian Timmermans, *Tussen kerk en wereld* (doctoraalscriptie 1987) p. 33.

vinden in onderstaand hoofdstuk. In veel testamenten wordt specifiek verwezen naar de arme begijnen uit het begijnhof.

Een nadere verklaring voor de toename van het aantal arme begijnen in 's-Hertogenbosch voor een latere periode kan gevonden worden in de economische situatie van 's-Hertogenbosch in de 16^e eeuw. Aart Vos beschrijft in zijn boek over de geschiedenis van de Den Bosch in de 16e en 17e eeuw dat aan het einde van de 16^e eeuw het aantal inwoners sterk daalde. Zo woonden er in 1550 nog 20.000 mensen in de stad, in 1650 waren dit er nog maar 13.000.¹²

---

¹² Aart Vos, *Burgers, broeders en bazen* (2007) p. 25.

Hoofdstuk 2: Testamenten

Ik heb onderzoek gedaan naar testamenten van begijnen van het Groot Begijnhof uit de 15^e en 16^e eeuw. Voor deze eeuwen heb ik allebei vijf testamenten onderzocht. In bijlage ‘Legaten testamenten 15^e eeuw’ en ‘Legaten testamenten 16^e eeuw’ is een overzicht te zien van de legaten uit deze testamenten. Ook is er van elk testament afzonderlijk een foto te vinden in de bijlagen onder ‘AG (nr. Testament) foto’.

Waar ik vooral mee heb gewerkt zijn extracten van testamenten. Dat houdt in dat er voor bepaalde doeleinden een uittreksel is gemaakt van het originele testament, waarbij de belangrijkste informatie beknopt is weergegeven. De belangrijkste informatie is voor mijn onderzoek de legaten die hierbij zijn weergegeven. Een legaat geeft aan wat een persoon aan wie nalaat.

Zoals in de bijlagen met de legaten te zien is laten de begijnen goederen na aan verschillende instellingen. Omdat ik geïnteresseerd ben in de afhankelijkheid van het begijnhof ten opzichte van de begijnen doe ik vooral onderzoek naar het gedeelte van de legaten waarin de begijnen iets nalaten aan het begijnhof in het algemeen of aan familie.

Door te onderzoeken wat de begijnen nalaten aan het begijnhof kan ik zien wat de relatie was tussen begijnen met vermogen en het begijnhof. Om een referentiekader te hebben van de grootte van bedragen vergelijk ik het bedrag dat de begijnen nalaten aan het begijnhof met het bedrag dat zij nalaten aan andere godsdienstige instituties. Ook is dit van belang om na te gaan wat de banden waren van de begijnen met andere instituties dan het begijnhof. Mijn verwachting is dat de begijnen meer nalaten aan het begijnhof dan aan deze andere instituties, omdat zij het belangrijk vonden dat het begijnhof bleef bestaan.

Verder onderzoek ik wat de begijnen nalaten aan hun familie. Deze informatie is belangrijk voor het tweede gedeelte van mijn onderzoek, over de motivatie van de begijnen om bij het begijnhof te gaan. Mijn vermoeden is, zoals ik heb beschreven in hoofdstuk 1, dat de begijnen toetraden tot het begijnhof omdat zij daar hun bezit niet af hoefden te staan. Dit bezit moest echter na hun dood dan wel weer grotendeels terug naar de familie, anders hadden zij er nog geen voordeel van. Ik denk dan ook dat de meeste begijnen een bedrag voor hun familie reserveren in hun testament.

Hier een overzicht van de testamenten die ik mee neem in mijn onderzoek uit de 15^e en 16^e eeuw:

1427 (nr. 177)	Aleid en Gerburg van Oss
1436 (nr. 198)	Katryn van Vught
1454 (nr. 265)	Aleid Baks
1456 (nr. 282)	Liesbeth Genenszoon
1471 (nr. 342)	Liesbeth Hoorkens
1506 (nr. 414)	Geertrui van Keulen en Geertrui Doesburg
1522 (nr. 448a)	Clara Kepkens
1538 (nr. 487)	Heilwych van Aalst
1551 (nr. 521)	Geertrui van den Berge
1552 (nr. 524)	Yda van Sprang

Tabel 1 Onderzochte testamenten

2.1 Legaten aan het begijnhof en andere godsdienstige instituties

15^e eeuw:

1427 (AG 177)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Erfpacht van 1 malder aan de arme personen van het begijnhof in een huis dat gebouwd is door w. Peter Gorter en zijn echtgenote Aleid Troyaas	-

1436 (AG 198)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Aan de arme zusters van de Grote Infirmierie erfcijns van L1	-

De eerste twee testamenten uit de 15^e eeuw laten beiden niets na aan andere godsdienstige instellingen dan het begijnhof. Al hun bezit komt na aan de arme begijnen van het begijnhof (zij hebben geen andere legaten in hun testament).¹³

Opvallend is dat ze hun bezittingen allebei geven aan een andere instelling op het begijnhof. Op pagina 6 besprak ik al de verschillende toepassingen van de Kleine en de Grote Infirmierie. Met het huis gebouwd door Peter Gorter en Aleid Troyaas wordt de Kleine Infirmierie bedoeld. Volgens mijn bronnen spitst de Grote Infirmierie zich pas vanaf de 16^e eeuw geheel toe op armenzorg. In 1436 werd de infirmierie waarschijnlijk nog gebruikt voor zieke begijnen.¹⁴ Wellicht wordt met de verwijzing ‘arme zusters’ dus wel verwezen naar zieke begijnen, of arme zieke begijnen.

Omdat dit het enige is dat de twee begijnen nalaten lijkt het erop dat zij zelf ook niet zeer rijk waren. 1L betekent waarschijnlijk 1 libra, oftewel pond.¹⁵ Een malder was een oude inhoudsmaat voor granen en werd gebruikt om bezit in natura uit te drukken. Het zou kunnen dat deze twee begijnen nauwelijks bezit hadden en daarom tussen de arme begijnen leefden. Vandaar dat ze al hun bezit aan hen afdroegen. Dat verklaart echter niet hoe het kon dat zij wel een testament lieten opmaken. Dit kostte namelijk ook geld.

1454 (AG 265)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Aan de kerk van het begijnhof 2 kromstaarten (64 penningen)	2 braspenningen (40 penningen) aan de fabriek van de St. Lambertuskerk en aan de fabriek van de St. Janskerk
Aan de koster en de pastor van de kerk van het begijnhof 3 kromstaarten	
Aan de arme begijnen van de Kleine Infirmierie een koperen pot en een erfpacht	
<u>Totaal:</u> 5 kromstaarten (160 penningen),	

¹³ Zie bijlage: ‘Legaten testamenten 15^e eeuw’.

¹⁴ Zie map VKC: Bijzen_Case study p. 3.

¹⁵ Annemieke van der Veen, *Lezen in Brabantse bronnen* (1999) p. 33.

een koperen pot en een erfpacht	
---------------------------------	--

In het testament uit 1454 laat de begijn aan de St. Lamertuskerk en de St. Janskerk elk een braspenning na, een munt die ongeveer 20 penningen waard was. Aan kerk van het Groot Begijnhof laat zij twee kromstaarten na. Eén kromstaart was ongeveer 32 penningen waard. Dat bedrag van 64 penningen is dus al meer dan drie keer zo hoog als aan de twee andere kerken. Verder laat zij aan de koster en de pastoor van de kerk van het begijnhof in totaal ook nog drie kromstaarten na. In totaal is dat dus vijf kromstaarten, 160 penningen. Verder laat zij aan de arme begijnen van de Kleine Infirmierie een erfpacht na en een koperen pot. Het begijnhof wordt in dit testament duidelijk beter bedeeld dan de andere godsdienstige instellingen. Ook hier wordt weer aan de arme begijnen van de Kleine Infirmierie gedacht.

1456 (AG 282)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
2 stuivers aan de kerk van het begijnhof	f. 4 aan vier verschillende instellingen voor de stichting van een jaargetijde (aan elke instelling f.1) 6 stuivers aan kerken (2 keer 2 stuivers aan kerken in 's-Hertogenbosch en 2 stuivers aan de kerk in Luik)

Bij het testament van 1456 lijkt de betrokkenheid met het begijnhof wat minder sterk te zijn. Zij laat enkel twee stuivers na aan de kerk van de begijnen om de beelden van heiligen mee te versieren. Verder laat zij al haar bezittingen na aan andere godsdienstige instituties. Aan vier verschillende instituties geeft zij in totaal f. 4, vier gulden, voor 'een jaargetijde voor de zielen van haarzelf, haar echtgenoot Willem, haar ouders en haar vrienden, op te dragen door de dienstdoende priester'.¹⁶ Verder geeft zij aan de kerk in Luik en twee kerken in 's-Hertogenbosch ieder twee stuivers, wat neerkomt op zes stuivers.

Zonder de jaargetijden mee te tellen geeft zij dus al veel meer aan andere instellingen dan aan het begijnhof. De bedragen die zij apart zet voor de stichting van jaargetijden in maar liefst

¹⁶ Zie bijlage: Legaten testamenten 15^e eeuw (testament 1456) en AG 282 foto.

vier verschillende instellingen zijn echter veel groter. Hier kom ik aan het einde van deze paragraaf op terug.

1471 (AG 342)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Opbrengst van de verkoop van haar kamer voor het stichten van een altaar in de kerk van het begijnhof Erfpacht van 1m en 2s aan de arme begijnen die verspreid wonen over het begijnhof	1 oude groot aan de kerk in Luik (= ½ stuiver)

Het testament uit 1471 laat 1 oude groot na aan de kerk in Luik. Een groot had de waarde van ongeveer een halve stuiver. Aan de kerk van het begijnhof geeft zij de opbrengst van de verkoop van haar kamer op het begijnhof. Die opbrengst moet gebruikt worden voor een kast en tafel voor op het hoogaltaar van de kerk. Verder laat zij nog een erfpacht na van 3m. en 2s. aan de arme begijnen, die verspreid over het begijnhof wonen. Deze erfpacht moet gebruikt worden voor de aanschaf van brood en vis in de goede week van het vasten. Waarschijnlijk wordt met 3m. 3 malder bedoeld, de eenheid die wordt gebruikt voor een hoeveelheid graan. De begijn laat waarschijnlijk dus voedsel na voor de arme begijnen en een aanzienlijke som aan de kerk van het begijnhof (met de aanname dat de verkoop van haar kamer meer opbrengt dan een halve stuiver). Het begijnhof komt er in dit geval dus beter van af.

16^e eeuw:

1506 (AG 414)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Aan de fabriek van de O.L.Vrouwekerk van het begijnhof een erfpacht van 1 m.	L3 (2L aan de St. Janskerk, 1L aan de St. Lambertuskerk in Luik)

Het testament uit 1506 laat L2 na aan de St. Janskerk in Den Bosch en L1 aan de kerk van Luik. Verder laat zij een erfpacht na van 1m. aan de kerk op het begijnhof. Met de erfpacht van 1m.

wordt waarschijnlijk weer een malder bedoeld. L3 is waarschijnlijk drie libra, oftewel drie pond. Het is moeilijk te bepalen hoeveel een malder is in vergelijking met 3 pond. Het is echter wel opvallend dat de begijn niet ook een bedrag in ponden aan de kerk van het begijnhof schenkt. Wellicht was het in dit geval praktischer om graan te geven.

1522 (AG 448a)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Erfpacht van 10s. voor de stichting van een zondagse mis op het begijnhof	Aan de St. Lambertuskerk in Luik en de St. Janskerk in 's-Hertogenbosch samen 'een stoter HH'

De erfpacht van 10s. voor het begijnhof is de voortzetting van een erfpacht die haar moeder ooit stichtte van L10. Omdat dit bedrag waarschijnlijk minder is dan de L10 zou het hier om een erfpacht van tien stuivers kunnen gaan. Aan de kerk van Luik en 's-Hertogenbosch laat zij 'tesamen een stoter HH' na.¹⁷ Wat dat betekent is onduidelijk. Dit geld (?) moest gebruikt worden voor het stichten van missen zolang zij nog in leven was. Deze begijn denk duidelijk wel aan het begijnhof in haar testament, maar laat toch ook andere kerken voor haar bidden.

1538 (AG 487)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Erfcijns van L 3 voor haar jaargetijde bestaande uit een vigilie en een gezongen mis	4 str. (twee aan de St. Lambertuskerk in Luik en twee aan de St. Janskerk in 's-Hertogenbosch)

Met de erfcijns van L3 wordt wederom waarschijnlijk drie pond bedoeld. Aan de kerken in Luik en 's-Hertogenbosch laat deze begijn in totaal 4 str., waarschijnlijk stuivers, na. Als dat inderdaad zo is laat deze begijn meer na aan het begijnhof dan aan de andere instellingen. Het geld dient wel weer te worden gebruikt voor het stichten van een jaargetijde (hier over meer aan het einde van de paragraaf).

¹⁷ Zie bijlage: Legaten testamenten 16^e eeuw (testament 1522) en AG 448a foto.

1551 (AG 521)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Erfcijs van 3 ½ f. voor een stichting van een jaargetijde in de kerk van het begijnhof	7 str. (twee aan de St. Lambertuskerk in Luik en vijf aan de St. Janskerk in 's-Hertogenbosch)

Het testament van 1551 laat aan de kerk van Luik twee str. en aan de St. Janskerk van Den Bosch vijf str. na, in totaal dus zeven stuivers. In de kerk van het begijnhof sticht de begijn een jaargetijde waarvoor zij een erfcijns van 3 ½ f., gulden, beschikbaar stelt. Deze begijn laat dus ook meer na aan het begijnhof, zij het weer door het stichten van een jaargetijde.

1552 (AG 524)

<u>Begijnhof algemeen</u>	<u>Andere godsdienstige instituties</u>
Losrente van f.1 voor het stichten van een jaargetijde in de kerk van het begijnhof 18 str. Voor de prove begijnen van de infirmerie	4 str. (twee aan de 'hoofdkerk van het bisdom' en twee aan de St. Janskerk in 's-Hertogenbosch)

Los van het jaargetijde dat ook deze begijn weer voor zichzelf sticht is het bedrag dat zij schenkt aan de arme begijnen van het begijnhof vele malen groter dan het bedrag dat zij schenkt aan de twee andere kerken. Als 18 str. inderdaad stuivers zijn besteedt zij bijna even veel aan de arme begijnen als aan haar jaargetijde.

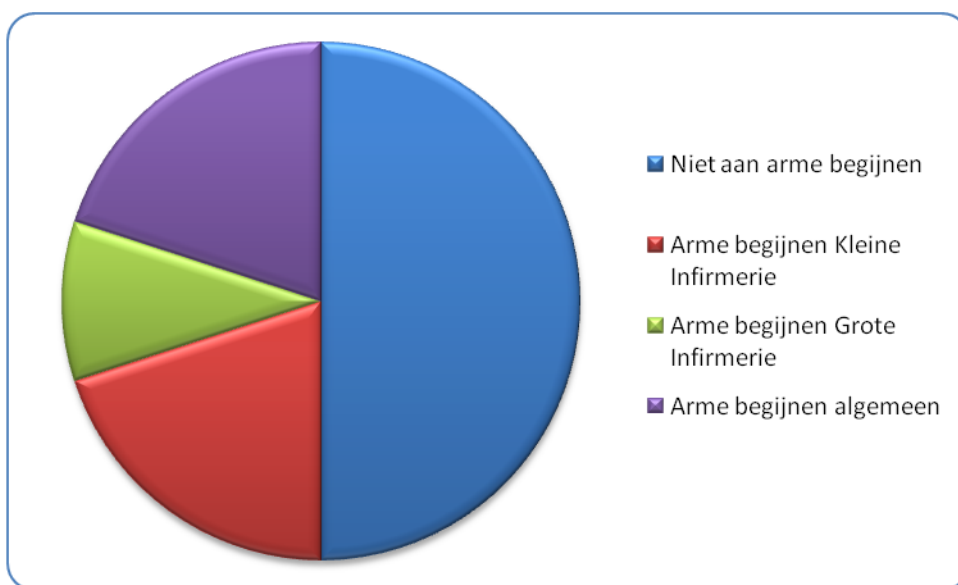
Het eerste dat opvalt uit bovenstaande testamenten is dat bijna alle testamenten (acht van de tien) iets nalaten aan de St. Lambertuskerk in Luik. De reden dat de begijnen zo rijkelijk aan deze kerk geven is dat het de hoofdkerk was van het bisdom Luik, waar 's-Hertogenbosch toe behoorde. In het testament uit 1552 wordt ook verwezen naar de 'hoofdkerk van het bisdom', daarmee wordt de St. Lambertuskerk bedoeld. Aangezien het begijnhof onder bescherming stond van dit bisdom is het niet verwonderlijk dat bijna alle begijnen iets aan de hoofdkerk hiervan schenken.

Dan het gedeelte over de jaargetijden. In de testamenten uit 1456, 1538, 1551 en 1552 stichten de begijnen een jaargetijde voor zichzelf en vaak ook hun familie in kerken. De precieze

verwoording van het stichten van de jaargetijden is na te lezen in de legaten.¹⁸ Het stichten van de jaargetijden kost de begijnen veel geld. Bij elk van de vier bovengenoemde testamenten is het bedrag dat zij besteden aan het jaargetijde het hoogst van alle legaten. Een jaargetijde hield in dat er gebeden moest worden voor de zieleheil van de overleden persoon en eventueel de achtergebleven familie. Het kwam voort uit een religieuze overtuiging van de begijnen.

Maar hoeveel geld stonden de begijnen af aan het Groot Begijnhof? In alle tien de testamenten laten de begijnen iets na aan het begijnhof. In de testamenten van 1538 en 1551 gaat het enkel om het stichten van een jaargetijde, maar ook dit zijn inkomsten voor het begijnhof.

Onderstaand diagram laat zien hoeveel testamenten specifiek iets nalaten aan de arme begijnen, en of ze dan iets nalaten aan de Kleine of de Grote infirmerie, of niet verder gespecificeerd.

Diagram 1: Begijnen die iets nalaten aan de arme begijnen

De helft van de begijnen laat specifiek iets na aan de arme begijnen van het begijnhof. Dat is aanzienlijk. Hoewel niet alle begijnen iets nalaten aan de arme begijnen, was het duidelijk een groep waaraan het gebruikelijk was iets af te dragen. Het was echter niet een noodzaak, zoals mogelijk wel het geval was voor de bijdrage aan de St. Lambertuskerk in Luik.

¹⁸ Zie bijlagen: 'Legaten testamenten 15e eeuw' en 'Legaten testamenten 16e eeuw'.

2.2 Legaten aan familie

Van de tien onderzochte testamenten uit de 15e en 16e eeuw bevat er slechts één een verwijzing naar familie, in het testament uit 1522. Voor mijn case study heb ik ook testamenten uit de 14e eeuw onderzocht, en van de vijf testamenten werd hier in vier daarvan iets nagelaten aan de familie. Deze testamenten neem ik niet mee in mijn onderzoek, maar het maakt het des te verwonderlijker dat er in slechts in één van de tien testamenten uit de 15e en 16e eeuw een verwijzing naar de familie van de begijnen staat. In het testament uit 1522 is de verwijzing als volgt:

Haar moeder stichtte een zondagse mis op het begijnhof en schonk daartoe een erfcijns van L 10, door de moeder verworven terwijl zij weduwe was; de erfgenamen hebben zich daar echter tegen verzet; om deze stichting niet verloren te laten gaan vermaakt Clara nu een erpacht van 10 s. uit goederen in Geffen; Matthys, de dochter van haar broer, heeft hiervan het vruchtgebruik zolang zij leeft¹⁹

Haar nicht mag gebruik maken van de erfpacht van 10s. zolang de begijn nog in leven is. Het lijkt niet een zeer omvangrijke gift, maar er wordt nog wel aan de familie gedacht.

Om grote financiële bedragen gaat het niet. In tegenstelling tot mijn hypothese dat het voor de rijke begijnen belangrijk was hun geld in de familie te houden laten zij nauwelijks iets aan hen na.

---

¹⁹ Zie bijlage: Legaten testamenten 16^e eeuw (testament 1522) en AG 448a foto.

Hoofdstuk 3: Aanvullend onderzoek

In dit hoofdstuk benader ik de vragen over de motivatie en het bezit van de begijnen vanuit een andere hoek. Naast de testamenten ben ik andere bronnen tegen gekomen in het archief, waarvan sommige een bijdrage kunnen leveren aan het beantwoorden van mijn vragen.

Allereerst probeer ik met behulp van een jaarboek waarin de inkomsten van het begijnhof staan opgetekend een idee te krijgen van de giften van de wereldlijke macht. Waren zij een belangrijke bron van inkomsten voor het begijnhof, en zo ja, hoe hoog waren de bedragen die zij afstonden?

Verder schets ik de hiërarchische verdeling van het begijnhof om een beter idee te krijgen van de positie van de rijkere begijnen. Dit doe ik met behulp van een bron uit 1623 over de behuizing van het begijnhof en secundaire literatuur.

Als laatste voer ik een experiment uit door de namen van schepenen van 's-Hertogenbosch uit de tijd van de testamenten te vergelijken met de namen van de begijnen. Mochten de namen van de begijnen in de lijst voorkomen, dan zou het kunnen dat zij uit belangrijke families in 's-Hertogenbosch kwamen, wat weer iets zegt over hun maatschappelijke status. Hoewel ik voor mijn onderzoek relatief weinig namen gebruik en het beter zou zijn alle namen die vindbaar zijn van begijnen van het Groot Begijnhof te controleren, is het weer een andere invalshoek.

3.1 Giften van de wereldlijke macht

Voor het voortbestaan van het begijnhof waren giften een van de belangrijkste bronnen van inkomsten. De wereldlijke macht speelde hierbij een grote rol. In verschillende oorkonden werd de relatie tussen het begijnhof en de seculiere autoriteiten vastgelegd.²⁰ Zo hoefden de begijnen geen belasting te betalen en kregen zij af en toe extra geld.

In tijden dat het minder ging met het hof wendden zij zich ook tot de wereldlijke macht voor financiële steun. Een voorbeeld daarvan is een bedelbrief uit 1620 na een grote brand die

---

²⁰ Zie map VKC: Bijzen_Case study p. 17.

een gedeelte van het begijnhof verwoestte.²¹ De meesteressen van het begijnhof wendden zich tot het stadsbestuur voor extra financiële middelen om het begijnhof weer in de oude staat te herstellen.

Hoe stonden de giften van de wereldlijke autoriteit in verhouding met het geld dat via de begijnen binnen kwam? Helaas zijn er van het begijnhof niet veel jaarrekeningen met geschonken bedragen bewaard gebleven. Er is echter een jaarboek uit 1683. Hier staan ook drie giften van de ‘Staten van Brabant’ vermeld.²²

De giften zijn van 5, 4,2 en 6,6 gulden. Geen enorme bedragen dus. Hoewel het jaarboek minstens een eeuw ouder is dan de testamenten die ik heb onderzocht geeft het wel een idee van de omvang van de giften. Waarschijnlijk was het belastingvoordeel dat de begijnen hadden ook een aanzienlijke besparing. De bedragen die hier geschonken worden laten wel zien dat het geld dat de begijnen aan het begijnhof afstonden hier niet schril bij afsteken. Ook zij geven giften in de orde van guldens of stuivers als zij geld nalaten.

3.2 Hiërarchische verdeling begijnhof

Er zijn twee soorten begijnhoven, de convent en het hof (*court*). Bij een convent woonden begijnen samen en leefden volgens bepaalde regels in kleine groepen. Er was een prioeres of *magistra* die de leiding had over de andere vrouwen. Deze begijnhoven waren vaak kleinschaliger dan de hof begijnhoven en hadden geen eigen kapel op het terrein.²³ Het hof-type, waar het Groot Begijnhof ook toe behoorde, heeft in het verleden meer invloed gehad. Toch behoorde volgens het boek van Simons slechts 25.8% van de begijnhoven in de Zuidelijke Nederlanden tot dit type.²⁴ Het ‘hof-begijnhof’ werd rond een kapel gebouwd en bestond uit verschillende kleine huisjes waar begijnen in woonden. Het begijnhof kon ook een ‘parochiale’ status bereiken, wat inhield dat zij een eigen kerkelijke autoriteit kreeg aangesteld.²⁵ Toen het Groot Begijnhof in 1274 een eigen kerk kreeg ontving ook dit hof de parochiale status. In zijn boek heeft Simons het ook over de hiërarchische structuur van een begijnhof:

---

²¹ Stadsarchief ‘s-Hertogenbosch, AG 151. Voor foto zie bijlage AG 151 foto. Voor een beschrijving van de bron zie Bijzen_Case study p. 20.

²² Stadsarchief ‘s-Hertogenbosch, OSA 8892. En in bijlage OSA 8892 (inhoud en foto’s).

²³ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. 50.

²⁴ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. 50.

²⁵ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. 51.

The social and economic diversity of the beguine population was reflected in the structure of court beguinages, which offered beguines a range of living options compatible with their status and material wealth: beguines of patrician or upper class heritage who could afford it bought a house and lived alone or with a few chosen companions.²⁶

Over de behuizing van het Groot Begijnhof is informatie te vinden in bron 8876.10 uit 1623.²⁷ In deze bron worden de huizen van het begijnhof beschreven en het aantal begijnen per huis. Ook wordt het totale aantal personen beschreven die woonachtig zijn in een huis. Dit aantal komt niet altijd overeen met het aantal begijnen. In totaal waren er in 1623 32 huizen op het begijnhof, inclusief de Kleine en Grote Infirmierie. Het begijnhof had dus een indeling van grote huizen (de infirmerieën) waarin de arme begijnen woonden, en kleinere huizen, zoals Simons die beschrijft in zijn boek. In 29 van de 32 huizen wonen er meer personen dan het aantal begijnen dat wordt aangegeven. Dit zou er op kunnen duiden dat de personen die geen begijn zijn maar wel in de huisjes wonen arme vrouwen zijn die door de begijnen in huis werden genomen als een blijk van goede wil. Mogelijk werd dit gefinancierd door de begijnen zelf. Een andere mogelijkheid is dat de arme vrouwen in huis werden genomen in ruil voor het verzorgen van de begijnen in het huis, zij werd dan in dienst genomen als een dienstmeid. Een voorbeeld van een dienstmeisje dat voor de begijnen werkte is te vinden in een testament dat ik onderzocht voor mijn case study. In haar testament uit 1374 laat jonkvrouw Griet van Tuil het volgende na: ‘aan het huis waar zij woont een tapijt voor het bed van de dienstmaagd van dit huis’.²⁸ Het kwam dus voor dat begijnen dienstmeisjes in huis hadden.

3.3 Onderzoek schepenen

Een andere manier om de sociale achtergrond van begijnen te achterhalen is door de namen van begijnen te vergelijken met de namen van schepenen uit dezelfde tijd. J. Asen heeft dit onderzoek uitgevoerd voor begijnen uit Keulen tussen 1223 en 1450. Hierbij vond hij dat alle namen van schepenen ook voorkwamen onder de begijnen.²⁹ Voor de begijnen van het Groot Begijnhof

---

²⁶ Walter Simons, *Cities of ladies* (2003) p. 100.

²⁷ Stadsarchief 's-Hertogenbosch, OSA 8876. En in bijlage OSA 8876.10 (inhoud en foto's).

²⁸ Stadsarchief 's-Hertogenbosch, AG 1374. En in bijlage 'Legaten testamenten 14^e eeuw'.

²⁹ J. Asen, 'Die beginen in Köln' (1927) p. 81-180.

bestaat er de mogelijkheid hetzelfde onderzoek uit te voeren. In het boek *Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629* van B.C.M. Jacobs staan de schepenen van 's-Hertogenbosch per jaar van 1336 tot 1629 vermeld.³⁰

Om toch iets meer dan tien namen te vergelijken, vergelijk ik de namen van testamenten uit de 14^e, 15^e, 16^e en 17^e eeuw uit Tabel 1 van mijn case study met de namen van de schepenen. Voor de namen van de begijnen zie Tabel 1 van mijn case study.³¹ Uiteindelijk bleken er van de 18 onderzochte begijnennamen er vier voor te komen in het lijstje met namen van schepenen:

Van Nijnsel (1339, 1343, 1385, 1400)

Van Tuil (1358, 1372)

Van Oss (1377, 1381, 1434, 1448, 1453, 1461, 1472, 1475, 1499, 1524, 1525, 1528, 1531, 1532, 1535, 1539, 1540, 1543, 1544, 1547, 1548, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557)

Van Vught (1448, 1453, 1458, 1498)

De naam Van Oss komt zeer regelmatig voor. Mogelijk was dit een belangrijk geslacht in 's-Hertogenbosch en omgeving. Een andere mogelijkheid is dat Van Oss een veel voorkomende naam was en dat het niet altijd om dezelfde familie ging. Dat geldt voor alle overeenkomstige namen. Het is niet gezegd dat de begijn van dezelfde familie kwam als de schepen. De mogelijkheid bestaat echter wel.

---

³⁰ Beatrix Jacobs, *Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629* (1986) p. 241.

³¹ Zie map VKC: Bijzen_Case study p. 10.

Conclusie

De vragen waarom begijnen toetraden tot een begijnhof, en welke invloed het bezit van begijnen had op het voortbestaan van het begijnhof bleken nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden. Mijn hypothese was dat rijkere begijnen bij een begijnhof gingen om hun bezit in de familie te houden. Als zij ervoor kozen niet te trouwen was het begijnhof een beter alternatief dan het klooster, omdat ze daar al hun bezit af moesten staan.

In mijn onderzoek naar testamenten uit de 16e en 17e eeuw van begijnen van het Groot Begijnhof is naar voren gekomen dat begijnen bijna geen geld nalieten aan hun familie. Slechts in één van de tien onderzochte testamenten wordt er iets nagelaten aan een familielid. Blijkbaar was het behouden van rijkdom dus geen motief voor de begijnen om toe te treden. Waar lag die motivatie dan wel? Uit mijn onderzoek naar de testamenten bleek ook dat er in vier van de tien onderzochte testamenten een jaargetijde wordt gesticht voor de begijn en haar familie. Vaak werd hier veel geld aan besteed. De begijn gaf geld aan een godsdienstige institutie om te bidden voor haar zieleheil. De jaargetijden komen voort uit een religieus overtuiging van de begijn. Waarschijnlijk waren de begijnen toch meer op godsdienst gericht dan op het behoud van hun aardse goederen.

Dit idee wordt ondersteund door het feit dat acht van de tien begijnen in hun testament geld nalaten aan de hoofdkerk van het bisdom van Luik, de St. Lambertuskerk. De begijnen voelden blijkbaar een sterke verbondenheid met de godsdienstige gemeenschap.

Ook lieten alle begijnen iets na aan het begijnhof. Dit was niet altijd meer dan wat ze aan andere godsdienstige instituties gaven, maar er werd altijd iets aan het begijnhof nagelaten. Dit laat de verbondenheid van de begijnen met het begijnhof zien. Mijn vermoeden was dat de rijkere begijnen die een testament lieten opmaken een zekere verantwoordelijkheid hadden binnen het begijnhof om deels in het onderhoud van de arme begijnen te voorzien en dat zij dus belangrijk waren voor het kunnen voortbestaan van het begijnhof. In vijf van de tien onderzochte testamenten werd inderdaad specifiek verwezen naar de arme begijnen. Na onderzoek van giften van de wereldlijke macht in hoofdstuk 3 bleek dat de giften van de begijnen dezelfde orde van grote hadden als die van de wereldlijke macht.

Nader onderzoek naar de positie van de rijkere begijn deed ik door een bron over de woonsituatie op het begijnhof te onderzoeken. Het begijnhof bestond uit allemaal kleine huisjes,

en de Kleine en Grote Infirmierie waar meerdere begijnen samen leefden. De infirmeriën waren bestemd voor de arme begijnen, de huisjes voor de meer vermogende begijnen. Dat deze begijnen een luxe manier van leven hadden wordt ondersteund door het feit dat zij soms dienstmeisjes in huis hadden. Als aanvulling op mijn onderzoek naar de status van de rijkere begijnen heb ik gekeken of de namen van de door mij onderzochte begijnen voorkwamen bij de schepenenfamilies uit die tijd. Dit bleek inderdaad voor vier van achttien onderzochte namen het geval. Het is echter niet zeker of de begijnen tot deze families behoorden. Was dit echter wel het geval dan hadden zij waarschijnlijk een hoge status en veel maatschappelijke invloed.

Een rijke begijn koos met haar toetreden misschien niet voor het behoud van haar bezit, haar geld kwam goed van pas op het begijnhof. Door haar geld kon zij zich een comfortabele manier van leven aanmeten. Met een eigen huis, eventueel gedeeld met enkele andere begijnen, en een dienstmeisje had zij het goed voor elkaar. Ook kon zij met haar geld na haar dood nog een bijdrage leveren aan de inkomsten van het begijnhof en eventueel wat extra's voor de arme begijnen. Tegelijk kon zij ook het religieuze bestaan leiden waar zij naar verlangde. De motivatie om toe te treden lijkt eerder religieus dan financieel, maar de behandeling van de rijke begijnen was anders dan die van de arme.

Bibliografie

Archiefinventarissen

- Hoekx, Jozef en Valentijn Paquay, *Inventaris van het archief van de stad s'-Hertogenbosch 1262-1810* ('s-Hertogenbosch 2004).
- Rijksarchief in Noord Brabant, archief van het Groot Begijnhof te 's-Hertogenbosch, inventarisnummer 013.15 (de inventaris).

Primaire bronnen

Stadsarchief 's-Hertogenbosch

Oud Stadsarchief (OSA)

Archief van de Godshuizen (AG)

Secundaire literatuur

- Asen, J., 'Die beginen in Köln', in: *Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein insbesondere die alte Erzdiözese Köln* nr. 111 (1927) p. 81-180.
- Axters, S., *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden 4 delen* (Antwerpen 1950-1960).
- Bot, Peter, *Tussen verering en verachting; de rol van de vrouw in de middeleeuwse samenleving* (Kampen 1990).
- Coopmans, J.P.A., *De rechtstoestand van de Godshuizen te 's-Hertogenbosch voor 1629* (Den Bosch 1964).
- Jacobs, Beatrix, *Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629; de bestuursorganisaties van een Brabantse stad* (Assen 1986).
- Kappelhof, Ton, *Het archief van de Tafel van de Heilige Geest van 's-Hertogenbosch, deel I t/m VIII* ('s-Hertogenbosch 1980-1986).

- Koorn, Florence Wilhelmina Johanna, *Begijnhoven in Holland en Zeeland gedurende de middeleeuwen* (Assen 1981).
- Meerendonk, L. van de, Opraem., *Tussen reformatie en contrareformatie* (Tilburg 1967).
- Mens, A., *Oorsprong en betekenis van de Nederlandse Begijnen en Begardenbeweging* (Antwerpen 1947).
- Rossiaud, J., 'Prostitution, jeunesse et société dans des villes du Sud-Est au XVe siècle', in: *Annales E.S.C.* (1976) p. 289-325.
- Simons, Walter, *Cities of ladies. Beguine communities in the medieval Low Countries, 1200-1565* (Philadelphia 2003).
- Timmermans, Marian, *Tussen kerk en wereld. Het Groot Begijnhof te 's-Hertogenbosch 1274-1629* (Doctoraalscriptie KU Nijmegen, 's-Hertogenbosch 1987).
- Veen, Annemieke van der en Rien Wols, *Lezen in Brabantse Bronnen. Begrippenapparaat bij Brabants oud-schrift* ('s-Hertogenbosch 1999).
- Vos, Aart, *Burgers, broeders en bazen; het maatschappelijk middenveld van 's-Hertogenbosch in de zeventiende en achttiende eeuw* (proefschrift, Hilversum 2007).

Bijlagen

- *AG 39 foto*
- *AG 51 foto*
- *AG 61 foto*
- *AG 74 foto*
- *AG 86 foto*
- *AG 151 foto en inhoud*
- *AG 177 foto*
- *AG 198 foto*
- *AG 265 foto*
- *AG 282 foto*
- *AG 342 foto*
- *AG 358 foto*
- *AG 414 foto*
- *AG 448a foto*
- *AG 487 foto*
- *AG 521 foto*
- *AG 524 foto*
- *Bijzen_Case study*
- *Bijzen_Poster*
- *Bijzen_Powerpoint presentatie*
- *Bijzen_Abstract*
- *Inventaris BHIC - Inventaris Rijksarchief in Noord Brabant, archief van het Groot Begijnhof te 's-Hertogenbosch.*
- *Legaten testamenten 14^e eeuw*
- *Legaten testamenten 15^e eeuw*
- *Legaten testamenten 16^e eeuw*
- *OSA 1613 foto en inhoud*
- *OSA 1618 foto*
- *OSA 8850 foto (oorkonde)*

- *OSA 8851 foto (oorkonde)*
- *OSA 8852 foto (oorkonde)*
- *OSA 8853 foto (oorkonde)*
- *OSA 8854 foto (oorkonde)*
- *OSA 8855 foto (vonnis schepenbank en leefregels)*
- *OSA 8856 foto (oorkonde)*
- *OSA 8858 foto (oorkonde)*
- *OSA 8859 foto (vonnis raad van brabant)*
- *OSA 8863 foto (oorkonde)*
- *OSA 8876.10 foto en inhoud*
- *OSA 8892 foto en inhoud*